

МІФОЛОГІЯ – ФОЛЬКЛОР – ЛІТЕРАТУРА**Зварич І.М.**

Чернівецький університет

МІФ У КОЛЯДКАХ ТА ЩЕДРІВКАХ

Тісний зв'язок колядок та щедрівок з міфологічною реальністю загальновідомий, добре вивчений в українській фольклористиці. Тому немає особливої потреби в дуже детальному цитуванні текстів та повторюванні вже усталених поглядів на цей жанр фольклору. Однак наголосимо на тому, що колядки та щедрівки, сягаючи своїм корінням далекої язичницької давнини, були і залишаються вписаними в обрядовий річний цикл свят. При цьому важливим є те, що вони пов'язані зі святом зимового сонцестояння.

Колядки (коляди) супроводжували обряди, у яких виражалася віра наших предків в повернення сонця до нового циклу відродження життя. Сонце і світло поступово перемагали темряву і зиму, набирали силу. Таким чином, самим своїм функціонуванням та обрядовим змістом колядки засвідчують про прямий зв'язок з міфологічним мисленням, зорієнтованим у вічність.

Приурочені до початку нового циклу відродження життя колядки об'єднують земне й небесне в єдине ціле, у якому взаємопов'язаність і взаємозалежність усіх складових є проявом і водночас умовою існування вічності.

Колядки (власне, як і більшість інших фольклорних жанрів) мають замкнутий час, змальовуючи "інший" (Лихачов) умовний світ. Умовність семантики цього світу пояснюється саме вічністю. Про це йшла мова в зв'язку з замовленнями. Однак наголосимо на тому, що вічність у колядках зумовлена не тільки загальновідомою відсутністю у фольклорі суб'єктивного часового осмислення, але й ритуальною їх функціональністю. Колядки засвідчують земним небесне, часовим вічне, бо час у цьому жанрі - не протяжність хронології, а фіксація одного з періодів

вічності. Позначаючи та зображуючи якимись діями земне існування, вони вписують його в космічну циклічність. Тому дієслова, використані в минулому, теперішньому чи майбутньому часі, позначають певну послідовність подій, не виходячи за межі річного циклу. Таким чином, всяка часова констатація подій у колядках за ритуальною логікою міфологічного мислення означає "завжди", тобто вічно. Адже якщо "будуть копейки, як звійдойки", то вони будуть восени, а осінь це не хронологія, це - стан природи. І якщо господиня "Раненько встає, по двору ходить, / По двору ходить, як зоря сходить", то, звісно, що це вона робить не тільки сьогодні, адже "зоря сходить" щодня. Зрозуміло, що не кожна господиня подібна на зорю, ця подібність є другорядною по відношенню до її (господині) функціонального "сходу" над "космосом" садиби. Таким чином, вічне небо віддзеркалюється в бутті землі. Тому й "копейки, як звійдойки", тому й газдиня ходить, "як зоря сходить". І тому ж не колись одного разу газдиня "по двору пішла - золото внесла, / По воду пішла - мед-вино внесла". Це опоетизована форма вираження вічної праці жінки, вона однозначно констатує "завжди", тобто коли б вона не пішла "по двору" чи "по воду", результат завжди буде один і той же.

Отже, замкнутість умовного світу фольклорних жанрів, як ми пересвідчились, має безпосередній зв'язок з міфологічною реальністю та міфопоетичним мисленням. Умовний світ більшості фольклорних жанрів демонструє свою цілісну (міфологічну за характером) єдність замкнутим характером часу, що є формою прояву циклічного змісту вічності міфу. Тому час у фольклорі - абсолютно об'єктивна категорія і величина. Суб'єкт знаходиться в тотальній залежності від нього, і сам є засобом часового циклічного виміру, а не його вимірювачем. З цієї точки зору суб'єкт є об'єктом, який виконує функцію самопроголошення свого циклу. Зрозуміло, що найбільш яскраво демонструє таку позицію календарно-обрядова поезія.

Деяку часову відмінність від народних колядок мають колядки церковні. Їх час, безперечно, зазнав впливу церковних обрядів. Та все ж ми можемо стверджувати, що за своєю глибинною природою він відтворює священну історію (міфи), яка відбулась колись, але водночас

відбувається і під час обрядового дійства. У даному випадку - під час колядування на честь Різдва Христового: "Чистая Діва на руках тримає / Як немовлятко грудьми накормляє". І колядники просять:

*"О Дитятко, Спасе наш!
Глянь ласкаво днесь на нас.
Освободи нас з тяжкої неволі,
Дай дочекати ліпшої долі
З Рождеством Твоїм"* [1, с. 8]

Таким чином, кожне виконання церковної колядки повторює не стільки текст про початок історії (народження Ісуса), скільки фактом виконання констатує цей початок. Тут християнський "початок" історії збігся не тільки з язичницьким початком річного циклу, але й з міфологічним характером світосприйняття. До речі, "повторюваність" замкнутого часу в фольклорних жанрах при виконанні може бути зумовлена і "внутрішньою" вічністю суб'єкта, як це має місце, наприклад, у ліричній пісні. У цьому жанрі все, що відбувається, відбувається тепер, а отже - завжди, вічно. Умовна реальність, яка успадкована від міфології, є більш важливою ознакою формування художнього мислення, ніж відомі і широко описані зовнішні текстуальні зв'язки з міфом (наприклад, перетворення дівчини в калину, тополю тощо).

Загальне розуміння проявів міфологічного впливу на художнє мислення зводиться в нашому випадку до того, що фольклор є полем протистояння, у якому вічність ще не поступилася історії. У фольклорі змінюються засоби вираження в моделюванні дійсності, однак міфологічна вічність залишалась власне недоторканою. Зумовлено це передусім тим, що загальний характер розуміння дійсності в фольклорі суттєво не змінився і в основі своїй залишався міфологічним. Не змінився він через те, що індивідуальна творча воля суб'єкта продовжувала залишатись в пасивному по відношенню до часу стані. Час продовжував бути абсолютно об'єктивним і незалежним від суб'єкта. Суб'єкта як такого, власне і не було. Ми використовуємо цей термін більше задля зручності, не вкладаючи в нього сучасний зміст, якого він (суб'єкт) по відношенню до часу не мав, бо був об'єктивованою часткою підкореної вічністю космічної єдності. Отож, можемо констатувати, що історія слова вже почалася (фольклор), а історія людини у

фольклорі тільки започатковується. Інакше кажучи, історія слова на цій стадії поки що і була єдиною формою історії суб'єкта. Останній дистанціювався певною мірою від міфологічної реальності на "відстань" образної дистанції, однак ця дистанція була настільки малою, що стала тільки атрибутивним оформленням вічності міфу, а не просторово-часовою спроможністю творення власної реальності та історії суб'єкта. Тобто названа дистанція в фольклорі довгий час для цього була замалою.

1. Колядки і щедрівки. – Київ, 1974.

Стаття надійшла до редколегії 11.11.1999.

Summary

Mythological essence of the genre's inner reality. Correlation of eternity and temporality. The role of the genre's performer.

© І.М. Зварич, 2000